

Welvaart in neo-industriële tijden: hoe irrelevant zijn delokalisaties?

De Belgische economie ondergaat structurele veranderingen. De-industrialisatie, delokalisaties, productiviteitsevoluties en wijzigingen in de samenstelling van de nationale en mondiale beroepsbevolking introduceerden een toenemende nervositeit in het economische debat. Dit debat gaat vooral over het verleden en veronachtzaamt zo misschien het groeipotentieel voor toekomstige welvaart. Economische welvaart volgt vooral de algemene productiviteitsevolutie: door de technologische dynamiek stijgt de productiviteit maar verliest elk land vooral jobs aan het verleden. Tegelijkertijd kent België een lange lijst knelpunten en volgens Agoria vindt een deel van de industrie amper gemotiveerde productiemedewerkers. De-industrialisatie en delokalisaties vallen dus samen met een toenemende schaarste op de Belgische arbeidsmarkt. Vanuit dit perspectief is het creëren van een dynamische economie met ontwikkelingskansen voor nieuwe activiteiten de beste garantie voor een verdere welvaartscreatie. Er is dus werk aan de winkel: ook de welvaart van de toekomst dient verdiend te worden.

STATISTIEK VAN DE DE-INDUSTRIALISATIE

Delokalisatie is een realiteit en vooral de industrie ondervindt de gevolgen van de toenemende internationale concurrentie. Toch bleef de Belgische industriële productie in volumetermen opmerkelijk stabiel gedurende de voorbije twee decennia. In waardetermen steeg de industriële productie minder snel dan de productie van diensten, wat resulteerde in een dalend aandeel van de industrie in het BBP. Ook in termen van tewerkstelling neemt het belang van de industrie af. In absolute getallen slonk het aantal banen in de verwerkende nijverheid tussen 1981 en 2005 met 282,000 eenheden. Daartegenover staat de opmars van de dienstensector: in dezelfde periode werden meer dan dubbel zoveel (717,000) banen gecreëerd in de tertiaire sector¹. Paul De Grauwe voorspelt de onvermijdelijke teloorgang van industriële jobs in België wat niet verward mag worden met het verdwijnen van de

industrie zelf². Een recente OESO studie³ bevestigt dezelfde evolutie in andere geïndustrialiseerde landen en voorspelt dat deze trend zich zal voortzetten. De appendix aan deze publicatie verduidelijkt de situatie voor België.

Statistieken zijn er om geïnterpreteerd te worden. Zo blijkt immers dat veel van de niet-kernactiviteiten die in de jaren 1980 door de industrie zogenaamd “in-house” georganiseerd werden, vandaag aan derde partijen worden uitbesteed. Het klassieke voorbeeld is het sluiten van een bedrijfsrestaurant in een industrieel bedrijf dat voortaan beroep doet op externe cateringbedrijven.

Dit productiviteitsbevorderend fenomeen uit zich in de statistieken als een daling van het belang van de industrie en een stijging van

¹ NBB Belgostat.

² Leuvense Economische Standpunten 2003/102, “De Toekomst van de Industrie in België” .

³ Pilat, D. et al. (2006), “The Changing Nature of Manufacturing in OECD economies”, STI Working Paper 2006/9.

dat van diensten. Voor België schat het Federaal Planbureau dat deze vorm van outsourcing van niet-kern taken een kwart van het “verlies” van (200,000) industriële jobs tussen 1980 en 1995 verklaart⁴. We mogen dan in neo-industriële tijden zijn aanbeland, de industrie blijft een belangrijke sector die vooral verandert en niet zozeer verdwijnt. De industrie heeft weliswaar af te rekenen met jobverlies maar daarbij is niet steeds het buitenland de boosdoener...

het vrijmaken van schaarse productiefactoren – vooral arbeid – en biedt zo nieuwe kansen voor het heden en de toekomst.

COMMUNICERENDE VATEN

In het publieke debat staat de delocalisatie centraal van activiteiten met een relatief lage toegevoegde waarde naar landen met goedkopere arbeid en laxere arbeids- en milieuregulering. België is echter een klein land in een wereldeconomie die razendsnel

De-industrialisatie en delocalisaties vallen samen met een toenemende schaarste op de Belgische arbeidsmarkt.

JOBVERLIES AAN HET VERLEDEN

Arbeidsplaatsen verdwijnen niet alleen naar het buitenland. Ook de verregaande automatisering of kapitaalintensivering verdringt de man- en vrouwkracht uit de productiehallen. Productiviteitsstijgingen maken het mogelijk dat steeds meer output met steeds minder input vervaardigd wordt. Ook de industriële tewerkstelling in China en andere groeipolen krimpt in als gevolg van productiviteitswinsten. Dit verlies van industriële jobs kan als een dreiging gezien worden maar uiteindelijk verliest een land vooral jobs aan het verleden. De drijvende kracht is de technologische dynamiek en deze laat zich niet temmen⁵. Productiviteitswinsten leiden tot een toename van het nationale inkomen en dit is net het streefdoel van economisch beleid. Jobverlies aan het verleden leidt tevens tot

verandert. Op nationaal vlak dient onze economie zich vooral te richten naar de technologische dynamiek, op mondiaal vlak speelt vooral de demografische dynamiek. Zo is het mondiale leger goedkope arbeidskrachten fenomenaal gestegen. Tussen 2007 en 2020 neemt de wereldbevolking tussen 15 en 64 jaar nog eens toe met minimaal één miljard eenheden⁶. De bevolkingstoename situeert zich vooral in ontwikkelingslanden met een gebrekkig onderwijssysteem. Het aantal ongeschoolde arbeidskrachten zal dus blijven stijgen.

Tegelijkertijd kampt Europa met een verouderende bevolking waardoor de schaarste op de arbeidsmarkt alsmaar acuter wordt. Daarbij komt dat de continue welvaartstoename in landen zoals België vooral de vraag naar diensten stimuleert. Net de delocalisatie van industriële activiteiten naar landen met een jonge en ongeschoolde arbeidsbevolking, maakt het

⁴ VBO (2004), Witboek “Strategie 2010: Voor een nieuw elan en een toekomst voor onze kinderen”.

⁵ De economische systemen die in het verleden de technologische dynamiek wilden temmen en zelf sturen, hebben achteraf moeten toegeven dat de welvaartskosten van een dergelijke hoogmoed zeer hoog zijn.

⁶ US Census Bureau (2004). Global Population at a Glance; 2002 and Beyond. WP/02-1

mogelijk dat onze economie zich kan specialiseren in het commercialiseren van nieuwe diensten. Door de afbouw van industriële werkgelegenheid in België verdwijnen weliswaar jobs voor laaggeschoolden naar het buitenland maar tegelijkertijd creëert de vergrijzing massaal jobs voor relatief laaggeschoolden in sectoren zoals opvang en begeleiding van bejaarden. Het is dan ook voorbarig om te stellen dat laaggeschoolden permanent uit de economie worden uitgestoten. Arbeidsstromen lijken dan ook mooi aan te sluiten bij het beeld van de communicerende vaten. De meer recente delocalisatie van

als “gewonnen jobs” en import als “verloren jobs” beschouwt. Deze visie negeert de economische dynamiek op korte en middellange termijn. Wanneer landen bepaalde producten importeren betekent dit dat de opportuïteitskosten van nationale productie hoog zijn. Dit kan wijzen op een te hoge loonkost maar evenzeer op een beperkte beschikbaarheid van het juiste kapitaal of van de juiste arbeidskrachten. Import bevordert aldus de beschikbaarheid van kapitaal en arbeid voor andere sectoren in de nationale economie. Of anders gesteld: import beperkt de factorschaarste in de nationale economie. Protectionisten willen de import afremmen ten gunste van de

Import beperkt de factorschaarste in de nationale economie.

standaardiseerbare commerciële en dienstenactiviteiten naar landen zoals India maakt het mogelijk dat Westerse dienstenbedrijven hun schaars personeel kunnen laten specialiseren in de creatie van nieuwe producten en marktniches. Dit is nog steeds een toepassing van het klassieke principe van comparatieve voordelen waarbij Ricardo als eerste stelde dat niet de absolute maar de relatieve producteïtsvoordelen bepalend zijn voor maximale welvaartscreatie.

UITBESTEDING & SPECIALISATIE → LAGERE ARBEIDSSCHAARSTE

De principes van Ricardo kunnen niet voorkomen dat de globalisering en de opkomst van de Aziatische groeieconomieën het rijke Westen in de ban houden van outsourcing, offshoring en andere specialisatieverbanden. Elk nationaal jobverlies wordt hierbij steevast uitvergroott. De bekommernis in het Westen sluit aan bij de oude mercantilistische visie die export

nationale economische sectoren maar vergeten hierbij dat import deels het resultaat is van nationale factorschaarste. Minder import betekent dan ook een toenemende factorschaarste die tot uiting kan komen in looninflatie. Hierbij rijst dan ook het risico op een inflatoire spiraal die kan leiden tot hogere interestvoeten en een noodzakelijke afkoeling van de economie met algemeen jobverlies als gevolg.

Dit verhaal is relevant voor België, het land met de meest open economie van Europa⁷. Door zijn geringe omvang is België in internationale markten prijsnemer, geen prijszetter. Daarbij komt dat in België zelfs

⁷ In 2004 waren export en import respectievelijk goed voor 87% en 81% van het Belgische BBP. Als transitland behoort België bij de mondiale top tien wat betreft marktaandeel in de handel van goederen (3,2% voor uitvoer, 3,0% voor invoer) – ons marktaandeel in de wereldhandel van diensten behaalt de top vijftien (2,2% zowel voor uitvoer als voor invoer). zie FOD Economie, “Nieuwsflits No. 65” en WTO (2005), “De Wereldhandel in 2005”.

bij hoge werkloosheid schaarste op de arbeidsmarkt waar te nemen valt. Deze schaarste zal alleen maar toenemen. Op basis van een enquête bij ondernemingen uit de technologische industrie concludeert een recent rapport van Agoria⁸ dat structurele schaarste dreigt voor medewerkers met de juiste kwalificaties in 2015. Dit structurele probleem is zowel kwalitatief als kwantitatief.

Er rest België dan ook geen andere optie dan het inzetten van de beschikbare arbeidskrachten in de sectoren met de hoogste toegevoegde en maatschappelijke waarde. Internationale specialisatieverbanden mogen als het logische gevolg van deze krapte beschouwd worden.

DELOKALISATIE ≠ JOBVERLIES

Empirisch onderzoek toont aan dat delocalisatie geen synoniem is voor nationaal jobverlies. Denk maar aan schoenenproducent Clarks, marktleider in het Verenigd Koninkrijk. Hoewel het bedrijf alle productie delocaliseerde naar Brazilië, China en Vietnam, stelt het vandaag meer Britten tewerk dan ooit tevoren⁹. Deze anekdote is een treffende illustratie van wat ook uit representatieve cijfers blijkt. Het European Monitoring Center on Change (EMCC) stelt vast dat offshoring slechts vier procent verklaart van de Europese geliquideerde tewerkstelling tussen 2002 en 2005. De verwerkende nijverheid telt voor het gros van deze vier procent (58% van ruwweg 50,000

gedelocaliseerde banen)¹⁰. Het US Bureau of Labour Statistics vond een vergelijkbaar percentage: in 2004 was delocalisatie slechts in 5% van de gevallen aanleiding tot afdankingen. Nog in de Verenigde Staten stelde het Offshoring Research Network vast dat er bij 76% van de in 2006 onderzochte delocalisatieprojecten helemaal geen ontslag aan te pas kwam¹¹!

Het jobverlies ten gevolge van delocalisatie is dus een relatief marginaal fenomeen. Doemdenkers veronachtzamen de complexe dynamiek van jobcreatie en –destructie. Alan Blinder van Princeton University, verwijst naar de mediastorm die Forrester Research enkele jaren geleden veroorzaakte toen het aankondigde dat zo'n 3,3 miljoen Amerikaanse jobs tegen 2015 gedelocaliseerd zullen zijn, met jobverliezen a rato van zo'n 300,000 eenheden per jaar¹². Dit lijkt een hoog cijfer, maar in een gemiddelde week ligt het bruto jobverlies in de Amerikaanse arbeidsmarkt op meer dan 500,000 (!) eenheden. Er zijn ook gevallen waarbij het uitvlaggen van productie tot jobcreatie leidde. Een Working Paper van het Institute for International Economics¹³ onderzoekt de situatie voor Denemarken. In de periode 2002-2005 werden meer jobs geschapen doordat buitenlandse bedrijven activiteiten uitbesteedden aan Deense firma's dan er verdwenen als gevolg van offshoring door Deense firma's. Een rapport van het

⁸ Agoria (2006), "Skills for the Future – Competentieagenda 2015: De Technologische Industrie in Vlaanderen".

⁹ Graham Watson in zijn inaugurale speech voor de Ludwig Von Mises Institute Europe Youth Club, Brussel, 4 december 2006.

¹⁰ European Monitoring Centre on Change – European Restructuring Monitor Statistics, www.eurofound.eu/emcc/.

¹¹ Hindriks, J. (2006), Itinera Institute Nota 23/2006.

¹² Blinder, A. (2006), Foreign Affairs March/April 2006, "Offshoring: the Next Industrial Revolution?".

¹³ Ørberg Jensen, P. (2006), "Offshoring in Europe – Evidence of a Two-Way Street from Denmark", Institute for International Economics Working Paper 2006/03.

McKinsey Global Institute¹⁴ bevestigt dat er bij offshoring sprake is van een win-win situatie – de auteurs schatten dat voor elke dollar die Amerikaanse bedrijven uitgeven aan gedelocaliseerde arbeid in India, de Amerikaanse economie 1,14 dollar terugkrijgt terwijl India 33 cent wint.

Het jobverlies ten gevolge van delocalisatie is een relatief marginaal fenomeen.

DELOKALISATIE EN DE DERDE INDUSTRIËLE REVOLUTIE?

Informatie ligt aan de grondslag van de kiemende derde Industriële Revolutie. Technologische vooruitgang in communicatie maakt dat meer goederen en diensten dan ooit tevoren verhandelbaar en delocaliseerbaar zijn. De concurrentie met buitenlandse geschoolde en aanzienlijk goedkopere arbeidskrachten kan dan ook alleen maar toenemen. De courante beleidsaanbeveling voor landen zoals België luidt dan ook stevast dat we dienen te investeren in innovatie om posities hogerop de waardeketen te kunnen consolideren. Zo raadt een rapport van het Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationales (CEPII)¹⁵ Europese ondernemingen uit de industriële en dienstensectoren aan om te specialiseren in activiteiten met een hoge toegevoegde waarde, een markt waar concurrentie met ontwikkelingslanden minder speelt. Tot

duisver weet Europa zich in het topgamma te handhaven; producten met een hoge toegevoegde waarde vertegenwoordigen bijna de helft van de Europese export. Niets verzekert echter het behoud van onze competitiviteit in dit gamma. China en India willen ook hogerop de waardeketen en investeren hier volop in. Met de nodige overdrijving stellen sommigen dat het Indiase Bangalore nu al het Amerikaanse Silicon Valley van de troon gestoten heeft als belangrijkste ICT centrum ter wereld. De aanbeveling om creatief en innovatief te zijn is niets nieuws onder de zon.

Hoe zal op termijn de internationale arbeidsverdeling evolueren? Traditioneel wordt aangenomen dat de arbeidsmarkt voor laaggeschoolden amper of niet interfereert met de arbeidsmarkt voor hooggekwalificeerden. In de veronderstelling dat dit onderscheid min of meer behouden zal blijven, dienen geïndustrialiseerde landen vooral te investeren in het “upgraden” van de arbeidsbevolking met onderwijs en training. Alan Blinder, professor aan de Amerikaanse Princeton University, suggereert dat deze aanpak myopisch en ontoereikend is¹⁶.

¹⁴ McKinsey Global Institute (2003) – “Offshoring: Is it a win-win game?”.

¹⁵ CEPII (2004) “L’insertion de l’industrie européenne dans la Division Internationale du Travail: Situation et Perspectives”. Rapport réalisé pour la Direction Générale du Commerce de la Commission européenne.

¹⁶ Blinder, A., Foreign Affairs March/April 2006, “Offshoring: the Next Industrial Revolution?”.

	Hooggeschoolde banen	Lager geschoolde banen
Electronisch leverbaar “onpersoonlijk”	- Financiële diensten - ICT diensten - Sommige medische diensten (bv. medische beeldvorming, labo-testen)	- Bepaalde veiligheidsdiensten - Callcenters - Reservatiecenters
Niet electronisch leverbaar “persoonlijk”	- Luchtvaart-transport - Meeste medische diensten (bv. geriatrie, stomatologie, psychotherapie,...) - Lobbying	- Taxi-transport - Politiediensten - Constructie - Zorg en opvang - Toerisme en recreatie - Kleinhandel

Tabel 1 - © Itinera Institute

Investeren in human capital is natuurlijk altijd wenselijk maar in het kader van internationale concurrentie in goederen en diensten dienen we rekening te houden met belangrijke transformaties als gevolg van het globale ICT-web. Zo dienen we stil te staan bij het kritische onderscheid tussen arbeidsprestaties die al dan niet op elektronische wijze leverbaar zijn met weinig of geen verlies aan kwaliteit, en arbeidsprestaties die hiervoor niet in aanmerking komen. Deze benadering verschilt erg van de klassieke verkaveling volgens scholingsniveau. De bovenstaande tabel illustreert de complexiteit van het nieuwe onderscheid.

delocaliseerbare jobs ongetwijfeld stijgen. Net zoals bij de voorgaande industriële revoluties komt het moment waarop een kwantitatieve verandering zodanig belangrijk wordt dat ze een kwalitatieve verandering met zich meebrengt. De toename van het aantal IT-ingenieurs in bepaalde Aziatische regio's leidt tot dichte clusters van expertise die eerder vroeg dan laat de evolutie van de globale sector mee zullen bepalen.

We dienen stil te staan bij het kritische onderscheid tussen arbeidsprestaties die al dan niet op elektronische wijze leverbaar zijn met weinig of geen verlies aan kwaliteit, en arbeidsprestaties die hiervoor niet in aanmerking komen.

In termen van tabel 1 krijgen geïndustrialiseerde landen de klassieke aanbeveling om te specialiseren in de eerste kolom. Blinder merkt op dat de rijen belangrijker worden in neo-industriële tijden. Met verbeterde technologie en de verdere ontwikkeling van landen zoals China en India zal het aantal potentieel

Wat mogen we verwachten? Enkele Amerikaanse studies lichten toe dat ook offshoring van dienstenjobs tot win-win situaties kan leiden. Zo schat Global Insight, een privaat consultancy bureau, dat offshoring van IT diensten ertoe leidt de Amerikaanse werkgelegenheid met 589,000 eenheden zal groeien tussen 2003 en

2008¹⁷. In een Policy Brief van het Institute for International Economics (IIE)¹⁸ besluit Catherine Mann dat globalisering van IT hardware productie sinds 1995 het Amerikaanse BBP met 230 miljard dollar verhoogde en dat de globalisering van IT software productie eenzelfde substantieel effect zal hebben.

RISICO

Tenslotte, de toenemende concurrentie in internationale markten voor goederen en elektronisch leverbare diensten verhoogt sterk het risicoprofiel van deze activiteiten. Hoe meer concurrenten, hoe hoger het risico dat ergens in de wereld plots een superieur *business model* opduikt dat de gevestigde spelers het vuur aan de schenen legt (bijv. Skype). Tevens is een versnelde vervaging van de productgrenzen aan de

en versnelling van de concurrentie dwingt alle spelers tot waakzaamheid. Het risicoprofiel van publiek innovatiebeleid lijkt dan ook sterk toe te nemen. We kunnen dan ook de vraag stellen of interventie van overheidswege niet vooral tot distorties zal leiden. Het wordt alsmoer moeilijker om de winnaars van de toekomst te selecteren en te verwennen met subsidies. Breed investeren in menselijk kapitaal lijkt dan ook de meest logische optie.

DE UITDAGING

De toenemende en versnellende internationale fragmentatie van productieprocessen stelt ons voor een ware uitdaging, vooral omdat de internationale outsourcing meer en meer dienstenactiviteiten omvat. Anderzijds blijkt het jobverlies als gevolg van de

Jobcreatie in alle sectoren – het kenmerk van een dynamische economie – moet het streefdoel zijn.

gang. Nieuwe mobiele telefoons integreren computer- en entertainmentfuncties terwijl draagbare PCs telefoniemogelijkheden bieden. Het is dan ook raden naar het design en de functionaliteit van de GSM in 2015. Misschien domineren Apple en Microsoft dan de markt van de mobiele telefonie en produceert Nokia vooral draagbare computers. Het toenemende risicoprofiel als gevolg van de intensivering

globale delocalisaties in neo-industriële tijden eerder beperkt te zijn. En aan uitdagingen is er geen gebrek. Zo dient ons land op termijn vooral af te rekenen met een toenemende schaarste aan arbeidskrachten. Een verdere economische transformatie is dan ook een noodzaak.

Welk beleid bereidt deze transformatie optimaal voor? Wat telt is vooral de expansie van de totale tewerkstelling. Zowel voor laag- of hogeschoolden maakt het weinig uit of ze een goede job vinden in de industrie of in de dienstensector. Niet het halsstarrig verdedigen van één enkele industriële sector maar jobcreatie in alle sectoren – het kenmerk van een dynamische economie- is

¹⁷ Global Insight (2004), “The impact of offshore IT software and services outsourcing on the US economy and the IT industry”. Report to the Information Technology Association of America (ITAA).

¹⁸ Mann, C. (2003), “Globalization of IT Services and White Collar Jobs: The Next Wave of Productivity Growth” – International Economics Policy Brief 03/11.

dan ook het streefdoel. De rol van de overheid ligt eerder in het verschaffen van een optimaal kader voor alle vormen van jobcreatie, zowel voor laaggeschoolden in dienstensectoren als voor hooggeschoolden in de high tech industrie. Nieuwe activiteiten dienen dan ook een kans en eventueel ondersteuning te krijgen. Concreet dient de overheid de attractiviteit van alle vormen van economisch initiatief te bevorderen. De inzet van arbeid en het nemen van risico's dient beloond te worden door een stimulerende ipv sanctionerende fiscaliteit. De reglementering voor diverse activiteiten dient tevens vereenvoudigd en minder exclusief te werken.

Voor een rijk land als België is het raadzaam om bij de onvermijdelijke

reorganisatie van arbeid te mikken op niet-verhandelbare diensten waarbij de persoonlijke aanwezigheid van de dienstverlener noodzakelijk of hoogst gewenst is. De ruime verzorgings- en welzijnsectoren zijn dan ook logische groeipolen voor de komende decennia. Ook een breed innovatiebeleid gericht op menselijk kapitaal is aanbevelenswaardig. Creativiteit en economische dynamiek zijn spiegelbeelden in de geglobaliseerde wereld van vandaag.

Luc Rochtus

Fellow Itinera Institute

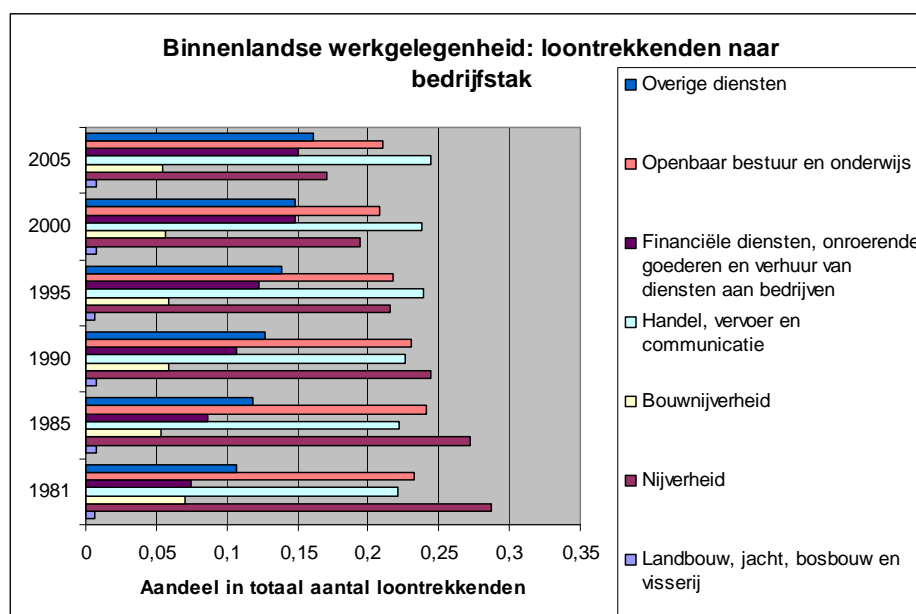
Johan Albrecht

Senior Fellow Itinera Institute

Docent Economie (UGent)

APPENDIX

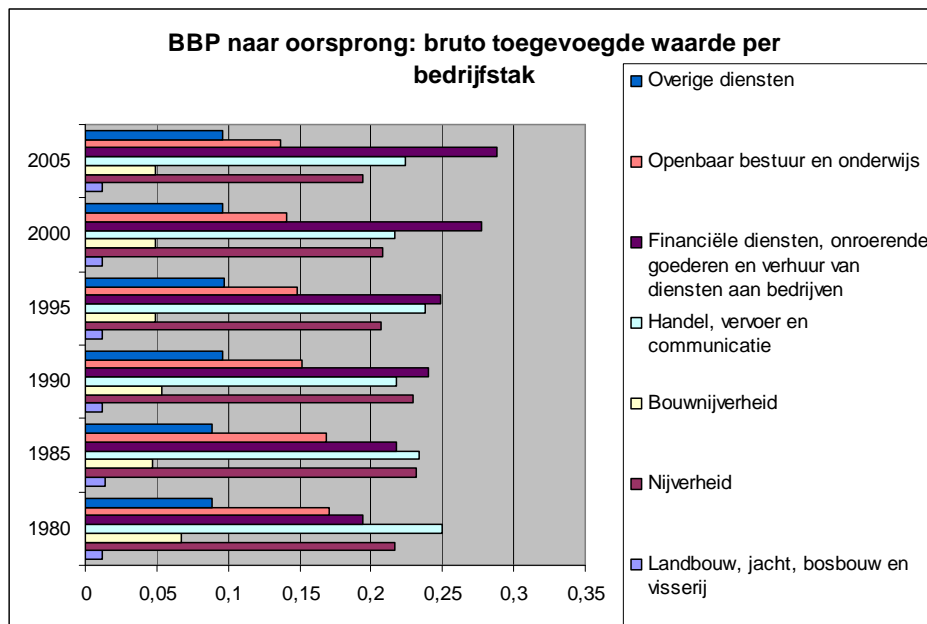
Figuur 1 illustreert het relatieve gewicht van verschillende bedrijfstakken in de Belgische loontrekkende tewerkstelling sinds 1981. Opvallend is het dalend aandeel van de verwerkende nijverheid. Verder verdubbelde het economisch gewicht van financiële diensten, onroerende goederen en verhuur van diensten aan bedrijven. Ook de categorie "overige diensten" won aan belang.

Figuur 1 - © Itinera Institute

Figuur 2 laat zien dat het aandeel van de industrie in het BBP in de voorbije kwarteeuw slechts lichtjes daalde. De belangrijkste observatie is hier de sterke groei van financiële diensten, onroerende goederen en verhuur van diensten aan bedrijven.

Figuur 2 - © Itinera Institute

Het Itinera Institute is een onafhankelijke denktank en doetank die, boven partijgrenzen, regionale verschillen en belangengroepen heen, wegen wil aanreiken voor beleidshervormingen met het oog op duurzame economische groei en sociale bescherming in België en zijn regio's.

Itinera Institute VZW-ASBL

Boulevard Leopold II Laan 184d - B-1080 Brussel - Bruxelles

T +32 2 412 02 62 - F +32 2 412 02 69

info@itinerainstitute.org www.itinerainstitute.org

L'Institut Itinera est un think-tank et do-tank indépendant qui, au-dessus et au-delà des partis politiques, des différences régionales et des groupes d'intérêt, veut identifier les chemins de réformes qui garantissent une croissance économique et une protection sociale durables en Belgique et dans ses régions.

Verantwoordelijke uitgever – Editeur responsable: Marc De Vos, Directeur.

Disclaimer: The views presented in this Memo are those of the author(s) and do not necessarily represent those of the Itinera Institute. Memo describe research in progress by the author(s) and are published to elicit comments and to further debate.